

Професійне козацьке військо

Формування професійного українського війська почалося на рубежі 60-х - 70-х років XVII ст. із найманих, охочих людей. Охотницькі полки (охотники - люди, які воювали «з охотою», бажанням) склалися з кінноти (компанійців) та сердюків (піхотинців), підпорядковувалися безпосередньо гетьману і йому звітували про виконання поставлених завдань. Компанійці брали участь у військових походах, охороняли порубіжжя, вели розвідку. Сердюки забезпечували поліційну службу, вартували на перевозах та біля артилерії, були особистими охоронцями гетьмана. Охотницькі полки часто виконували і поліцейсько-каральні функції – їх використовували для придушення соціальних виступів. Вояків для них набирали переважно з українського населення, козаків Гетьманщини і Запоріжжя, які наймалися за утримання і платню від гетьманського уряду. Середній найманий полк нараховував 400-500 вояків.

Внутрішня структура найманих полків була подібна до реєстрових, тобто вони поділялися на сотні й курені (десятки) на чолі із сотниками та курінними отаманами. Очолював полк призначений гетьманом полковник, який при цьому одержував клейноди — бунчук, пернач, прапор, печатку. До полкової старшини входили: осавул, обозний, писар. Як у реєстрових, так і в найманих полках були цирульники й музиканти. На відміну від реєстрових вони не мали постійної території дислокації. Жили полчани на квартирах у міщан, селян, а часом — і в козаків (хоч останні й були увільнені від постоїв). Їх постачання, яке називали стацією, покладалося на селян. Крім того, компанійці і сердюки одержували платню грошима, а під час походу — забезпечення харчами та фуражем («порції» та «рації»).

Як окрема інституція найманці почали виявляти себе ще у добу Богдана Хмельницького. Гетьман Іван Виговський продовжив політику свого попередника. Пункт VII Гадяцького договору 1658 року закріпив умови утримання 10-тисячного найманого війська.

Найбільш організоване та боєздатне наймане військо вдалося створити Петру Дорошенку. За наказом гетьмана, на Правобережній Україні було

сформовано наймане піхотне військо, яке називалося сердюцьким (сердюки, серденята).

Початок існування найманства на Лівобережжі було покладено Глухівськими статтями 1669 року за часів Івана Многогрішного. З часом охотницькі підрозділи розвинулися у регулярне військо із широким військово-політичним застосуванням і за своїми мобілізаційними, тактико-стратегічними та внутрішньовійськовими якостями не поступалися городовим полкам.

13-м пунктом Коломацьких статей, які підписав Іван Мазепа з Московією (1687 рік), було дозволено утримання найманого війська. Московські статті 1689 року (статті 3, 11) визначали місце базування охотницьких полків та передбачали їх збільшення. Тобто, Мазепа отримав змогу будувати українське регулярне військо «на власний розсуд», що неодмінно б сприяло зміцненню геополітичних підвалин майбутньої української незалежної держави. Гетьман Іван Мазепа мав по п'ять компанійських (кінних) і сердюцьких (піхотних) полків, які брали активну участь у Північній війні. Зокрема, сердюцький полк під керівництвом Дмитра Чечеля брав участь у ліфляндських кампаніях (1700-1702 роки). У жовтні 1708 року Мазепа призначив Чечеля комендантом Батурина. У жовтні-листопаді 1708 року сердюцький полковник Чечель очолив оборону гетьманської столиці. Він не відкрив ворота перед вояками Меншикова, виявив мужність під час захисту Батурина. 2 листопада московські війська вдерлися в місто й жорстоко розправилися з оборонцями та місцевим населенням. Втрати становили до 15 тисяч осіб разом із цивільними. Загинули повністю чотири сердюцьких полки. 12 листопада 1708 року у Глухові Чечеля було піддано катуванням та колесовано. У травні-червні 1709 року частина сердюцької піхоти разом із запорожцями утримували кільце облоги довкола Полтави, підтвердивши тут свою високу боєздатність.

Указом Катерини I від 14 липня 1726 року сердюцькі полки було ліквідовано у зв'язку з проведенням політики обмеження гетьманської влади. Компанійські полки проіснували ненабагато довше. Остання згадка про них у документах датується 1748 роком. За час свого існування наймані професійні українські війська показали високу боєздатність та репрезентували вельми

важливу складову частину загальнонаціональних збройних сил України XVII-XVIII століття.